

Grupa rukovodilaca brigade i Štaba 5. krajiške divizije. Slijeva nadesno: sjede - Gojko Kusonjić, intendant divizije, Raja Nedeljković, zamjenik političkog komesara brigade, narodni heroj i Ratko Martinović, načelnik štaba divizije, stoje - Mladen Marin, politički komesar brigade, Milorad Novosel, zamjenik komandanta 3. bataljona, Zvonko Grahek, član politodjela, Števo Rauš, komandant 1. bataljona, narodni heroj i Borko Arsenić, zamjenik komandanta brigade, narodni heroj. Snimak je načinjen septembra 1943. godine, u okolini Travnika.

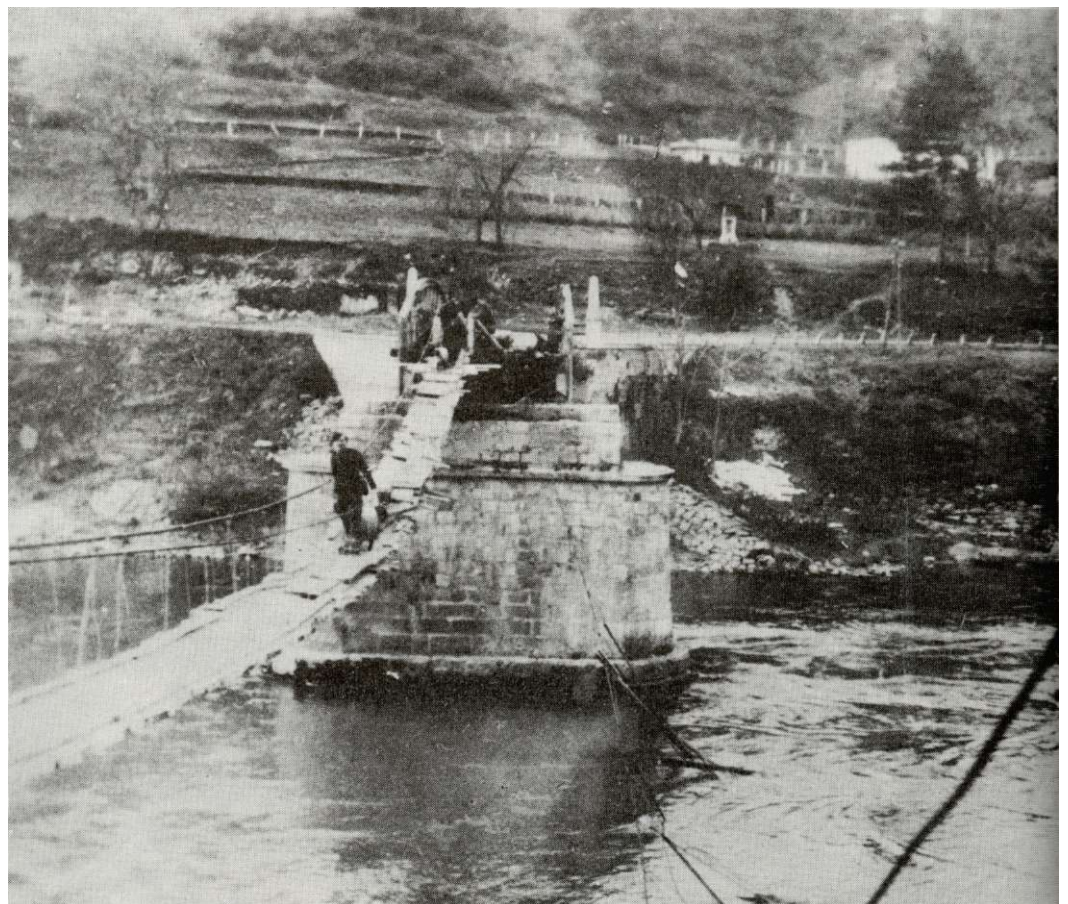
Jako ustaško uporište Kupres, koje je osvojeno krajem septembra 1943. godine. Ratni slučaj je htio da su borci 1. krajiške brigade, godinu dana nakon napada na ovaj gradić, sačekali razbježane grupe ustaških zlikovaca, koje su se bezglavo probijale za Travnik, gdje su im nanijeti teški gubici, naročito od 4. bataljona u blizini Turbeta (*iz arhiva Muzeja narodne revolucije BiH*).

Marševska kolona boraca na putu za Kalinovik, koji je oslobođen 18. oktobra 1943. godine.

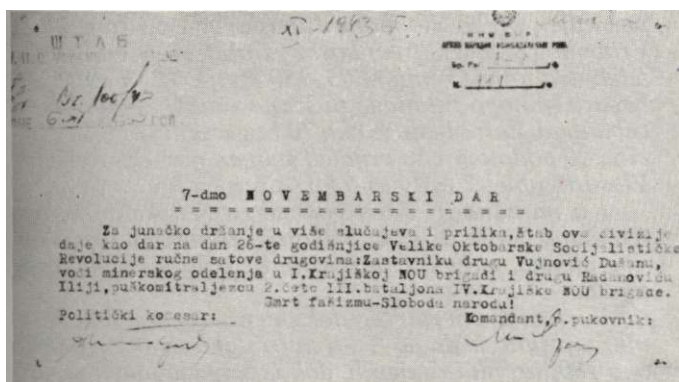

U svom prvom prodoru prema Srbiji brigada je prešla Drinu preko visećeg mosta kod Foče, 20. oktobra 1943. godine, a zatim forsirajući rijeku Lim, oslobađanjem Višegrada, Dobruna i okolnih mjesta, noću 10/11. novembra izvršila napad na Mokru Goru, oslobodila je i tako prvi put stupila na tlo Srbije.

Grupa boraca 1. krajiške. Slijeva nadesno: u prvom redu sjede - Sadija Hamedović i Albin Lesić, u drugom redu Stevo Radić, omladinski rukovodilac brigade, Dmitar Kralj i dvojica neidentifikovanih, u trećem redu Milan Kovačević Seja, neidentifikovan, Marija Ivanović, Savka Šobot, neidentifikovan, Milka Bubalo, Dragan Srdić i neidentifikovan borac.

Dvojica Krajišnika, hrabrih i omiljenih rukovodilaca, lijevo Boško Borojević, politički komesar čete (poginuo 3. 8. 1944) i Dušan Obradović, zamjenik političkog komesara čete (poginuo 10. 4. 1944). Snimak je načinjen oktobra 1943. u okolini Vardišta.

Grupa boraca i rukovodilaca 3. bataljona u okolini sela Bijela Brda kod Rudog, novembra 1943. godine. Slijeva nadesno: stoje - Milorad Novosel, zamjenik komandanta bataljona, Mile Ovuka, Rada Novosel, Dragoljub Radulj, Luka Ovuka, Đuro Đukić/Sulejman Mehmedbašić, član politodjela, Jela Rokvić, Jovan Čurčić Jovica, Stajka Bačkonja i Milka Dobrijević, u prvom redu Dušan Đurendić, Drago Srdić, Drago Đukić, politički komesar bataljona, narodni heroj, Mirko Zec, komandant bataljona i Košta Bojanić, zamjenik političkog komesara bataljona.

U operacijskom dnevniku Štaba brigade od 11. 11. 1943. godine stoji zapisano:

»Izvršen je napad na Moku Goru, napad je počeo po izvršenoj artiljerijskoj pripremi u 24 č. U napadu su učestvovali 2. i 4. bataljon. Neprijatelj je imao rovove i bunkere više Mokre Gore, a jačina neprijatelja oko 150 Njemaca iz SS divizije, većinom su bili na istočnom frontu. Naši borci sa svojom hrabrošću i požrtvovanjem nagnali su neprijatelja iz Mokre Gore koji se žilavo branio. U ovom napadu neprijatelj je imao oko 20 mrtvih i ranjenih, zarobljen je jedan podoficir Njamac. Naši gubici 2 mrtva i 2 lakše ranjena. Zaplijenili smo prilično ratnog materijala: 1 kamion ispravan, kuhinju pokretnu (rusku sa Urala), hrane, žita, pšenice, kukuruza, zobi, ječma - oko 60 metara. Narod nas je primio sa oduševljenjem. Žrtava u civilnom građanstvu nije bilo.«

U operacijskom dnevniku Štaba brigade od 18. 11. 1943. godine stoji zapisano:

»Izvršili smo sve pripreme za napad na Kremnu. Napad je počeo u 24 časa, početak napada je objavila naša artiljerija. Artiljerijska vatra trajala je pola sata, tj. od 23,30 do 24 časa, te je neprijatelj u Kremni mnogo demoralisan. Naši bataljoni napali su neprijatelja i borba se vodila do 6 časova ujutro. Neprijatelj je bio dosta žilav

i ukopan u rovove, ali neprijatelju ništa to ne pomaže, jer naši hrabri borci skaču u rovove i bacaju neprijatelju bombe za vrat. U ovoj borbi naročito se istakao poručnik Surla Branko sa svojom četom, te je za svoju hrabrost pohvaljen preko Slobodne Jugoslavije od strane našeg Vrhovnog štaba. U ovoj borbi zarobljeno je od neprijatelja: dva topa 75 mm M.05, 150 konja, 10 mitraljeza, 3 bacača, mnogo municije puščane i artiljerijske, hrane, čebadi itd. Zarobljeno je oko 70 bugarskih vojnika, 2 oficira, 10 podoficira, neprijatelj je imao mrtvih i ranjenih. Vlastiti gubici 2 mrtva i 6 lakše ranjenih.«

I u naredna tri dana vođene su žestoke borbe oko Kremana, jer se Brigada, nakon izvršene evakuacije ratnog plijena, povukla na povoljnije položaje iznad ovog mjesta.

U istom ovom ratnom dokumentu (operacijski dnevnik) zapisano je da je... »u ta tri dana neprijatelj imao oko 180 mrtvih i ranjenih, dok je brigada imala samo 2 lakše ranjena druga.«

Sticajem ratnih okolnosti, Brigada je nakon skoro pet mjeseci od ovih događaja, u svom drugom pohodu u Srbiju, vodila borbe i na ovom prostoru. Tako je u operacijskom dnevniku Štaba brigade od 3. 5. 1944. godine zapisano i ovo:

»... Doznali smo od seljaka kad smo Bugare napadali na Kremnoj 18. 11. 1943. godine da su Bugari imali za 4 dana borbe 600 mrtvih i ranjenih, a kada smo imali borbu na Rudnom (11. 4. 1944 - dopunio S.S.) tada su imali oko 260 mrtvih i ranjenih...«

NAPAD NA KREMNU 18/19.11.43.

1:50000

0 1 2 3 km

talijanski bat

1. krajiška br

4.b

1/3.b

3.b

2.b

LEGENDA:

naše snage

neprijateljske snage

neprijateljska tenkowska
kolona

neprijateljska artiljerijska
baterija

Poslije sastanka Štaba 3. bataljona održanog s komandama četa i pratećim vodom u okolini sela Bijela Brda kod Rudog, novembra 1943. godine, načinjen je i ovaj snimak. Slijeva nadesno: u prvom redu sjede i kleče - Simo Indić (poginuo 14. 8. 1944), Milorad Novosel, zamjenik komandanta bataljona, Mirko Zec, komandant bataljona (poginuo aprila 1945), Drago Đukić, politički komesar bataljona, narodni heroj, Mića Đukić i Cvijko Lajić (poginuo 16. 10. 1944), stoje - Vidoje Koprivica (poginuo juna 1944), Velimir Kukolj, Ljubiša Dragić (poginuo 16. 12. 1943), Mirko Kesić Kešo, zamjenik političkog komesara bataljona, narodni heroj (poginuo 28. 4. 1944), Stevo Đaković, komandir 2. čete, Branko Surla, komandir 1. čete, narodni heroj (poginuo 23. 4. 1944), Lazo Ivaniš, komandir 3. čete, Stevo Radić, omladinski rukovodilac brigade i Živko Mijatović.

Kulturno-umjetnička ekipa 5. krajiške divizije, u čijem sastavu su bili i borci 1. krajiške, često je dolazila u brigadu i njezine bataljone. Iz svog obimnog repertoara izvodili su zabavni program kojem su, pored boraca prisustvovali omladina i građanstvo iz tih krajeva. Na fotografiji koja je snimljena novembra 1943. godine u okolini Dobruna kod Višegrada vidi se ekipa u pokretu ka Štabu 1. krajiške brigade. Slijeva nadesno: u prvom redu - Drago Kurbalija (poznati pjevač u ekipi), Dara Bosnić-Gigić, Mika Bojanić i Uroš Krajnović, u drugom redu - Veljo Jelić, Boško Knežević, Bosa Rodić, Emilija Perović, Dušanka Rodić, Vaso Živković i Murat Gunić.

Nakon forsiranja Lima, 25. oktobra 1943. godine, brigada je, u sastavu svoje divizije, više od mjesec dana boravila na području Višegrada i dijela Srbije oko Mokre Gore, Kremne i Bioske, vodeći neprekidne borbe s bugarskim fašistima, Njemcima i četnicima. I ovaj snimak je s tog područja-okolina Dobruna kod Višegrada, novembra 1943. godine, na kojem su članovi Štaba 1. krajiške i nekih štabova bataljona. Slijeva nadesno: sjede - Ljubomir Jajčanin Bijeli, komandant 1. bataljona, Mirko Zec, komandant 3. bataljona, Pero Đurić, član politodjela 10. krajiške (u Prvoj krajiškoj bio politički komesar bataljona), Stevo Rauš, komandant brigade, Mladen Marin, politički komesar brigade i Božo Dimitrijević, zamjenik političkog komesara 1. bataljona, stoje - Duško Ristić, član politodjela brigade, Petar Simurdić, politički komesar 1. bataljona, Drago Đukić, politički komesar 3. bataljona, dr Domeniko David, talijanski oficir koji je prešao u partizane, ljekar u brigadnoj ambulanti, Sulejman Mehmedbašić Sule, član politodjela brigade, Mirko Kalezić, rukovodilac politodjela brigade i Lazar Nježić, ekonom štaba brigade.

Grupa boraca iz 1. bataljona 1. krajiške brigade, okolina Višegrada, oktobra 1943. godine. Na slici, slijeva nadesno: Sretko Mutić Četan, kurir, Ljubomir Jajčanin Bijeli, komandant 1. bataljona, Novo Anđić Novica, kurir, tada 14-godišnjak, jedan od najmlađih prvoboraca sa Kozare i Vaso Sadžak, komandir 1. čete.

Dvojica prvoboraca iz Bosanske krajine i saboraca od formiranja 1. krajiške brigade. Lijevo Svetozar Kačar Kačo, narodni heroj, na formiranju bio politički komesar 1. bataljona, tada politički komesar 4. krajiške brigade (poginuo 29. 3. 1944) i Mladen Marin Mlado, na formiranju bio zamjenik političkog komesara 3. bataljona, a tada politički komesar 1. krajiške. Snimak napravljen u okolini Rudog, novembra 1943. godine.

U operacijskom dnevniku Štaba brigade od 9. 12. 1943. godine stoji zapisano:

»Pošli smo iz Višegrada oko 7 časova cestom za Rogaticu, prebacili smo se preko mosta, zanočili smo u šumi kod Kopita i Han-brda, pošto su sva sela izgorela. U toku dana četnici su pokušali napasti na Višegrad, ali ih je naš 3. bataljon odbio. U zaštiti za prebacivanje preko višegradskog mosta bio je naš 3. bataljon, a ostali bata-

Susret boraca iz raznih jedinica 1. krajiške brigade, starih znanaca i ratnika. Slijeva: Branko Borojević, Drago Đukić, Branko Kuna, Jovan Čurčić i Dragan Stojančić. Snimak je iz okoline Dobruna, novembra 1943. godine.

Komandant brigade, Stevo Rauš, narodni heroj, sa grupom kurira iz Štaba brigade i Štaba 1. bataljona. Iza njega slijeva: Mile Anđelić (poginuo 20. 9. 1944), Radomir Baškot Raja, Mladen Vukliš Mlado i Milorad Talić Tale. Snimak načinjen oktobra 1943. u Višegradu.

Ijoni su se prebacivali do noći. Hranu koju nismo mogli poneti podijelili smo stanovništvu grada Višegrada. Kada su naše jedinice napuštale grad pošlo je dosta omladine sa nama. Ujutro oko 6 časova, 10. 12. naš 3. bataljon, pošto je prebacio sve preko mosta, minirao je most da se neprijatelj ne može njime koristiti.»

Borci 1. krajiške brigade potkivaju konja u decembru 1943. godine u Mokroj Gori (Srbija) pred povratak brigade u istočnu Bosnu.

